

საქართველოს მოსახლეობის ტერიტორიული გაადგილების ტენდენციები
პოსტსაბჭოურ პერიოდში (1989-2014 წლებში)

ანი ფერაძე
ელეონორა ჭანია

საზოგადოებრივი გეოგრაფიის საბაკალავრო პროგრამა
სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

E-mail: aniperadze98@gmail.com

eleonora.tchania@gmail.com

აბსტრაქტი

2014 წლის მდგომარეობით, საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნება 1989 წლის სრულიად საკავშირო აღწერის მონაცემებთან შედარებით 31.78%-ით ნაკლებია, რაც, რა თქმა უნდა, მწვავე დემოგრაფიულ კრიზისზე მიუთითებს. მსგავსი ვითარება დამახასიათებელია პოსტსაბჭოთა სივრცის, აღმოსავლეთ ევროპისა და სამხრეთ ევროპის უმეტესი სახელმწიფოსთვის. საქართველო უახლოესი ევროპელი მეზობელი ქვეყნებისგან გამოირჩევა მოსახლეობის რაოდენობის მკვეთრი შემცირებით, მას მოსდევს ლატვია, სადაც მოსახლეობის რაოდენობა 24.32%-ით შემცირდა. 1990-იან წლებში აღმოსავლეთ ევროპისა და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებში გარდამავალმა პერიოდმა გამოიწვია სიკვდილიანობის ზრდა, სიცოცხლის ხანგრძლივობის შემცირება და დეპოპულაცია. ქართულ რეალობაში ამ პროცესის მიზეზი დაძაბული პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება გახლდათ. აღნიშნული სტატიის მიზანია წარმოაჩინოს საქართველოს მოსახლეობის ტერიტორიული გაადგილების ტენდენციები 1989 და 2014 წლებში. კვლევა დაფუძნებულია 1989 წლის მოსახლეობის სრულიად საკავშირო აღწერისა და 2014 წლის საქართველოს მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მონაცემების შედარებისა და ანალიზის საფუძველზე.

კვლევის პროცესში გამოიკვეთა, რომ მაშინ, როდესაც საკვლევ პერიოდში მთლიანად საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობა შემცირდა, ამავდროულად გაიზარდა საქალაქო მოსახლეობის წილი. სტატიაში განვიხილავთ საქართველოს რეგიონებს, საქალაქო დასახლებებს და წარმოვადგენთ როგორც საქართველოს რეგიონების, ასევე ქალაქების მოსახლეობის რაოდენობრივ ანალიზს. ანალიზის დროს გამოვიყენეთ რამდენიმე მეცნიერის ნაშრომი. სტატიაში თვალსაჩინოებისთვის წარმოვადგენთ საქართველოს საქალაქო მოსახლეობის რეგიონულ ცვლილებას გრაფიკის სახით, ასევე საქართველოს საქალაქო მოსახლეობის რაოდენობის და საქალაქო მოსახლეობის წილის ცვლილებას საქართველოს მოსახლეობასთან მიმართებაში 1989 და 2014 წლებში, აგრეთვე წარმოვადგენთ დასახლებულ წლებში ქალაქების ურბანიზაციის დონეს და მათ შედარებას.

საკვანძო სიტყვები: მოსახლეობის რაოდენობა, მოსახლეობის შემცირება, ტერიტორიული გაადგილება, საქალაქო მოსახლეობა.

შესავალი

1989 წელს იწყება საბჭოთა კავშირის დაშლა. ამას მოჰყვა უამრავი სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემა, რამაც წაახალისა საქართველოს მოსახლეობის მიგრაცია. მიმდინარეობდა როგორც შიდა, ასევე გარე მიგრაციები. 1991 წელს საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ყველა პოსტსაბჭოთა ქვეყანაში დაიწყო ეკონომიკური სისტემების ცვლა. პოსტსაბჭოთა სივრცეში საქართველომ განიცადა ღრმა დემოგრაფიული კრიზისი, რომელიც, პირველ რიგში, გამოიხატა მოსახლეობის რაოდენობის მკვეთრი შემცირებით. 2014 წელს 1989 წელთან მიმართებაში მნიშვნელოვნად შეიცვალა მოსახლეობის საერთო რიცხვი, როგორც რეგიონებში, ასევე კონკრეტულ დასახლებულ პუნქტებში. ამ პროცესებმა განსაკუთრებით შეცვალა მათი ტერიტორიული ორგანიზაციის ანუ განსახლების სისტემა, ასევე ურბანიზაციის დონე. გარდა ამისა, ბოლო ათწლეულებში საქართველოს ეკონომიკამ განიცადა მნიშვნელოვანი სტრუქტურული ცვლილებები. ამასთანავე, მოსახლეობის საკმაოდ დიდი ნაწილი მუდმივი შემოსავლის გარეშე დარჩა და უმუშევართა მრავალრიცხოვანი არმია წარმოიქმნა.

განსაკუთრებით რთულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა საქართველოს პატარა და საშუალო ქალაქები, რომელთა განვითარების პერსპექტივაც ბუნდოვანი იყო. საქართველოს ქალაქების უმეტესობა ფუნქციას კარგავდა. თითქმის ყველა მათგანმა მოსახლეობის მკვეთრი შემცირება განიცადა. თუმცა, ამავდროულად მოსახლეობის კონცენტრაცია მატულობს თბილისში. მოსახლეობის სიმჭიდროვე, დასახლებების სიდიდე, ურბანული და სასოფლო დასახლებების ტიპები საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში მნიშვნელოვნად განსხვავდება. 1990-იან წლებში მოსახლეობის შემცირება მთელი საქართველოს მასშტაბით აღინიშნა, მაგრამ კლება ყველაზე მეტად მაღალმთიან რეგიონებში, მონო-ინდუსტრიულ ქალაქებსა და იმ რაიონებში დაფიქსირდა, სადაც მოსახლეობის დიდ ნაწილს ეთნიკური უმცირესობები შეადგენდა (2015-2017 წლების საქართველოს რეგიონული განვითარების პროგრამა, 2014). მოსახლეობის განსახლებაზე გარკვეული გავლენა მოახდინეს აგრეთვე ტერიტორიული კონფლიქტების გამო ლტოლვილებმა. მხოლოდ 1991-93 წლებში დაახლოებით 300 ათასი ადამიანი გახდა დევნილი აფხაზეთში. აღსანიშნავია, რომ მოსახლეობის 2014 წლის აღწერის დროს, მოსახლეობის 19,93 პროცენტმა განაცხადა, რომ ისინი 12 თვის ან მეტი დროის განმავლობაში ცხოვრობდნენ სხვაგან, მათ შორის 1,26 პროცენტი ცხოვრობდა საზღვარგარეთ. როგორც მოსალოდნელი იყო, მოსახლეობის ამ კატეგორიის პროცენტული წილი მნიშვნელოვნად მაღალია საქალაქო დასახლებებში (24,95 პროცენტი), სასოფლო დასახლებებთან შედარებით (13,24 პროცენტი) (ჰაკერტი, 2017).

აღნიშნული სტატისტიკის მიზანია წარმოაჩინოს საქართველოს მოსახლეობის ტერიტორიული გაადგილების ტენდენციები 1989 და 2014 წლების პერიოდში. კვლევა დაფუძნებულია 1989 წლის მოსახლეობის სრულიად საკავშირო აღწერისა და 2014 წლის საქართველოს მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მონაცემების შედარებისა და ანალიზის საფუძველზე. აღნიშნული მიზნის მიღწევის პროცესში გადაიჭრა შემდეგი ამოცანები:

- გაანალიზდა საქართველოს მოსახლეობის დინამიკა 1989-2014 წწ. მეზობელ პოსტსოციალისტურ, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებთან შედარებით;
- შესწავლილი იყო მოსახლეობის დინამიკა საქართველოს რეგიონების დონეზე (მ.შ. რეგიონების შიგნით) და მისი თანმხლები მოსახლეობის ტერიტორიული გაადგილების ცვლილებები;
- განხილული იქნა ქვეყნის ურბანიზაციის ტრენდები როგორც ტერიტორიული, ასევე საქალაქო დასახლებების სიდიდის გათვალისწინებით.

კვლევის მიმდინარეობისას დემოგრაფიული ანალიზისთვის გამოვიყენეთ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის, გაეროს ოფიციალური ვებ-გვერდის, 1989 წლის მოსახლეობის სრულიად საკავშირო და 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერების მონაცემები, ის რიცხოზომიერ მარკენებლები, რომლებიც მონაცემების სისტემატიზაციას ასახავს. ამის საფუძველზე წარმოვადგინეთ ჩვენ მიერ შექმნილი ცხრილები და რუკები. შესასწავლი საკითხების დასამუშავებლად გავაანალიზეთ სხვადასხვა სამეცნიერო ლიტერატურა, სტატია და ნაშრომი.

ლიტერატურის მიმოხილვა

აღნიშნული თემატიკის გარშემო არსებობს მთელი რიგი მოსაზრებები, საკითხის კომპლექსურობიდან გამომდინარე. მეცნიერი გიორგი მელაძე წიგნში „საქართველო და

გლობალური დემოგრაფიული პრობლემები“ მოსახლეობის რაოდენობის საკითხებს ეხმიანება, სადაც წერს: „გასული საუკუნის 90-იანი წლების პირველ ნახევარში განვითარებულმა მოვლენებმა - შეიარაღებულმა კონფლიქტმა ცხინვალის რეგიონში, სამოქალაქო და აფხაზეთის ომებმა - უკიდურესად გააუარესა საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა. ქვეყნის მართვაში სახელმწიფო კონტროლის შესუსტებამ კიდევ უფრო დაძაბა არსებული საერთო ვითარება, მოიშალა სახალხო მეურნეობის რიგი დარგები, მკვეთრად გაუარესდა კრიმინოგენული სიტუაცია, არსებულმა საერთო ვითარებამ კრიტიკულ ზღვარს მიაღწია“ (მელაძე, 2013). ამ მიზეზების გამო მოხდა მოსახლეობის მიგრაცია როგორც საზღვარგარეთ, ასევე საქალაქო დასახლებებში.

გეოგრაფი ნატალია ზუბარევიჩი მონოქალაქების დახასიათებასა და გერმანიის მაგალითზე ამახვილებს ყურადღებას. მისი თქმით, მონოქალაქებში არსებული პრობლემები ბევრი ქვეყნის გამოწვევაა. არსებობს "ამერიკული" და "ევროპული" მიდგომა. აშშ-ში მოსახლეობა ძალიან მობილურია და საშუალოდ 6-7 ჯერ იცვლის საცხოვრებელ ადგილს. აქ დამახასიათებელია ადამიანების გადაადგილება დეპრესიული ინდუსტრიული ქალაქებიდან სხვა ადგილებში, სადაც სამუშაო ადგილებია. თავად მოსახლეობა იღებს გადაწყვეტილებას, ატარებს ხარჯებს და პასუხისმგებელია რისკებზე, მაგრამ გადაადგილების ხარჯები ხელს უწყობს განვითარებულ საბინაო ბაზარს და საკრედიტო სისტემას. ამ საკითხში ევროპელები არ არიან ამერიკელების მსგავსნი, მათი მობილურობა გაცილებით დაბალია. რუსული მობილურობა კიდევ უფრო დაბალია და გარდამავალი პერიოდის განმავლობაში განახევრდა. სახელმწიფო (სახელმწიფო ორგანოები, ადგილობრივი ხელისუფლება) ცდილობს გააძლიეროს დეპრესიული ქალაქების ინფრასტრუქტურა, რათა ახალი ბიზნესის მიზნით ყურადღება მიიქცეოს, მაგრამ ეს მცდელობები ყოველთვის წარმატებული არ არის. ევროპული და უფრო კონკრეტულად, რურის ინდუსტრიული ქალაქების რეორგანიზაციისა და რესტრუქტურის გერმანული გამოცდილება წარმატებულია და არაერთხელ დაწერილა ამის შესახებ (Зубаревич, 2010).

ვლადიმერ პოპოვი თავის სტატიაში სახელწოდებით „სიკვდილიანობა და სიცოცხლის ხანგრძლივობა პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში“ ეხმიანება იმ საკითხებს, რამაც გამოიწვიეს მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილება პოსტკომუნისტურ ქვეყნებში. ისტორიის ეს პერიოდი უნიკალური ნაწილია, რომელსაც სხვა ქვეყნებში ანალოგი არ გააჩნია. საბაზრო ტიპის რეფორმებს დემოკრატიზაციის შოკი დაემატა. 1990-იან წლებში დანაშაული, მკვლელობა და თვითმკვლელობის მაჩვენებლები მკვეთრად გაიზარდა. ექსპერტების აზრით, საკვები და ჯანდაცვის სისტემის გაუარესება, ასევე გარე მიზეზები (უბედური შემთხვევები, მკვლელობები, თვითმკვლელობი) სიკვდილიანობის გამომწვევი იყო რუსეთსა და ბევრ სხვა პოსტ-კომუნისტურ ქვეყანაში, მაგრამ ზოგს მიაჩნია, რომ სიკვდილიანობა გამოწვეული იყო სტრესის ფაქტორებით. სტრესის ფაქტორები უკავშირდება საბაზრო ეკონომიკის გადასვლას, უმუშევრობის, შრომის მობილურობის, მიგრაციის, განქორწინების და შემოსავლის უთანასწორობის ზრდას. მაგრამ სტრესმა შეიძლება გამოიწვიოს გაზრდილი სიკვდილიანობა ალკოჰოლიზმის ზრდის გარეშე, ხოლო ალკოჰოლური სასმელების მოხმარების ზრდა შეიძლება მოხდეს სტრესის გარეშე. რუსულ შემთხვევაში, ალკოჰოლის გაზრდა შეიძლება დაკავშირებული იყოს 1990-იანი წლების დასაწყისში ალკოჰოლურ სასმელებზე ფასების შედარებით შემცირებასთან (Popov, 2018).

მეცნიერ ჰაასის მიხედვით, ზოგადი მოსაზრების თანახმად, განვითარება და მიგრაცია საბოლოო ჯამში ეფუძნება „ადგილის სარგებლიანობის“ თეორიას (place utility theories). თეორიის თანახმად, მწირი შემოსავლების ზონებიდან მაღლისკენ ხდება მოსახლეობის ტერიტორიული გადაადგილება. ასევე, საყოველთაოდ ცნობილია „push and pull“ ანუ მიზიდვა-განზიდვის თეორია (Haas, 2009), ხოლო ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორია მიგრაციას განიხილავს, ძირითადად, როგორც გეოგრაფიული განსხვავებების ფუნქციას, კაპიტალთან შედარებით (მიწოდებისა და მოთხოვნის მიხედვით). განსხვავებული ანაზღაურების შედეგად, დაბალი ხელფასების მქონე სამუშაო ძალა იძულებულია გადავიდეს იმ რეგიონებში, სადაც მაღალი ხელფასია და ხდება შრომითი რესურსების გადატანა და ადგილი გვაქვს შრომის დეფიციტთან. ამ მოდელის სირთულეები მოიცავს მიგრაციის ხარჯებს და რისკებს და ის მიგრაციის ინტერპრეტაციას ახდენს, როგორც ინვესტიციას ადამიანურ კაპიტალში, რათა გასაგები იყოს შერჩევითი მიგრაცია (Bauer, Zimmerman, 1998; Sjaastad, 1962). ამ თვალსაზრისით, მიგრაციის ინდივიდუალური გადაწყვეტილებები მიიღება რაციონალურად მოაზროვნე სუბიექტების მიერ, რომლებიც ხელმძღვანელობენ ამჟამინდელ და ალტერნატიულ გეოგრაფიულ ადგილებში ხელფასის ღირებულების შედარებით. მიგრაცია ხდება მაშინ, როდესაც ადამიანური კაპიტალის ინვესტირების ანაზღაურების კარგი შანსია. ეს მიუთითებს იმაზე, რომ საჭიროა გადაიხედოს შრომითი ბაზრების სტრუქტურა, ასევე შემოსავლის დისტრიბუციები ორივე - გაგზავნის და მიღების საზოგადოებებთან, რათა უკეთ გასაგები იყოს შერჩევითი მიგრაცია (Haas, 2009).

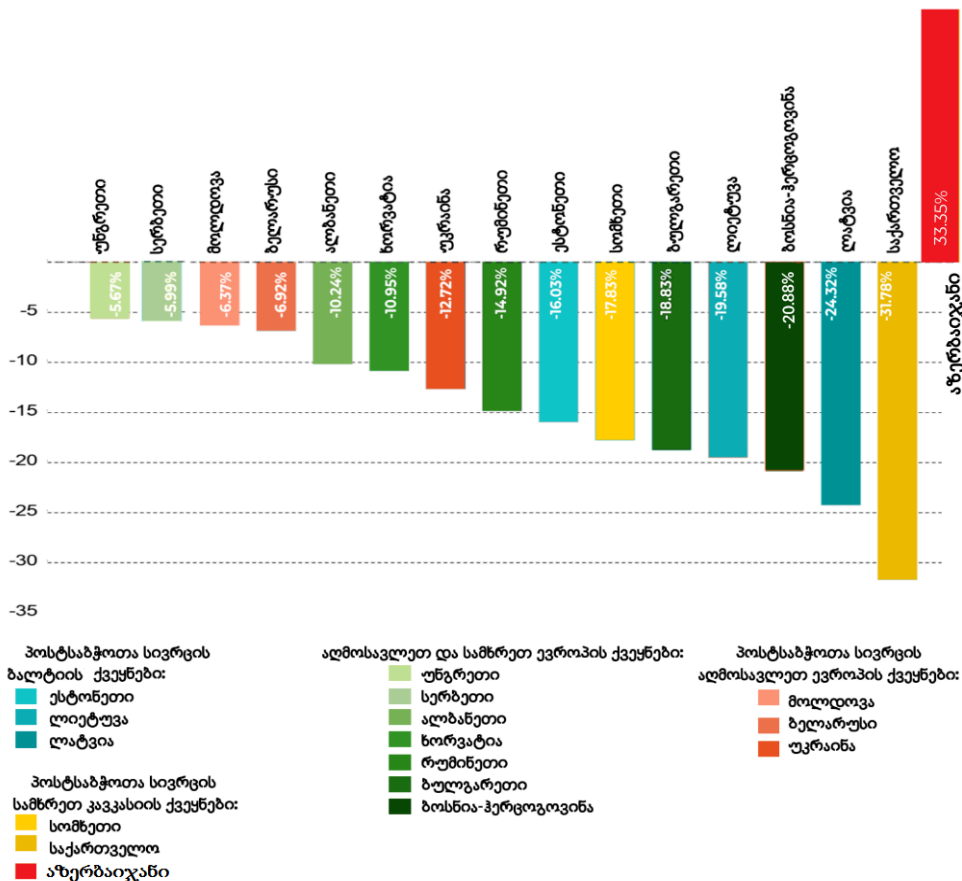
მეთოდოლოგია

საკვლევი საკითხის ანალიზისთვის შერჩეულია როგორც თვისებრივი, ასევე რაოდენობრივი კვლევის მეთოდები. საქართველოს და აღმოსავლეთ ევროპის პოსტსაბჭოთა ქვეყნების 1989 და 2014 წლების მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილების წარმოჩენისთვის გამოყენებულია გაეროს ოფიციალური მონაცემები, რომლის საფუძველზე, თვალსაჩინო ხდება ქვეყნების დემოგრაფიული სიტუაცია და ხდება ამ საკითხის დაკავშირება ქვეყნების პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური განვითარების ტენდენციებთან. რაოდენობრივი კვლევის მეთოდს ასევე წარმოადგენს საქართველოს რეგიონებისა და ცალკეული ქალაქების მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილების ანალიზი, რომლის მიხედვით, შესაძლებელია მსჯელობა ქალაქების ურბანიზაციის დონეზე, მათ ფუნქციებზე. ქვეყნის რეგიონების მოსახლეობის რაოდენობის შედარება იძლევა მოსახლეობის ეთნიკური ან რელიგიური სტრუქტურის ანალიზის შესაძლებლობას. რაც შეეხება თვისებრივ კვლევის მეთოდს, სტატიაში გამოყენებულია როგორც ქართველი, ასევე უცხოელი მეცნიერების ნაშრომები, მათ შორის ცნობილი სოციოლოგის, ჰაინ დე ჰაასის სტატია - მიგრაციებსა და სოციალურ ტრანსფორმაციაზე, რათა გამოიკვეთოს კავშირები მოხმობილ ლიტერატურასა და საკვლევ თემას შორის. ამის საფუძველზე, ლოგიკურია სხვადასხვა მეცნიერის სიღრმისეული დასკვნები დადებითად წაადგეს საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილების საკითხს პოსტსაბჭოთა პერიოდში, რომელიც, თავის მხრივ, მეტად სპეციფიკური და კომპლექსური საკითხია, ვინაიდან ქართული ლიტერატურა ამ საკითხთან დაკავშირებით ინფორმაციას თითქმის არ იძლევა, შესაბამისად, საკითხის ანალიზი ითხოვს უამრავ სხვადასხვა სამეცნიერო ნამუშევარს და მათ განხილვას, რათა დასკვნა იყოს საკვლევი საკითხის შესაბამისი.

შედეგები

ჩვენ მიერ მოპოვებული მონაცემების საფუძველზე შეგვიძლია საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილება 1989 და 2014 წლებში და გაეროს ოფიციალური ვებ-გვერდის (UNITED NATIONS DESA/POPULATION DIVISION) მონაცემები შევადაროთ სხვა პოსტსაბჭოთა და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს და ვნახოთ, თუ რომელმა მათგანმა განიცადა მოსახლეობის რაოდენობის მსგავსი დინამიკა. საქსტატის ოფიციალური ვებგვერდის მონაცემებზე დაყრდნობით, საქართველოში მოსახლეობის რაოდენობა, 1989-2014 წლების პერიოდში, 31.78%-ით შემცირდა. მიუხედავად მოსახლეობის რაოდენობის შემცირებისა, საქართველოს მსგავსი მაჩვენებელი არცერთ ქვეყანაში არ დაფიქსირებულა. ყველაზე ახლოს საქართველოსთან მაჩვენებლით დგას ბოსნია და ჰერცეგოვინა და ლატვია. იმის მიუხედავად, რომ ბოსნია და ჰერცეგოვინაში იყო ფართომასშტაბიანი ომი, ქვეყანაში მოსახლეობის დანაკარგი მაინც არ აღემატება საქართველოში მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილების მაჩვენებელს. რაც შეეხება აზერბაიჯანს, რომელიც საქართველოს სამეზობლო სივრცეში მდებარეობს, განსხვავდება ამ ქვეყნებისგან იმით, რომ აქ მოსახლეობის რაოდენობა 33.35%-ით გაიზარდა.

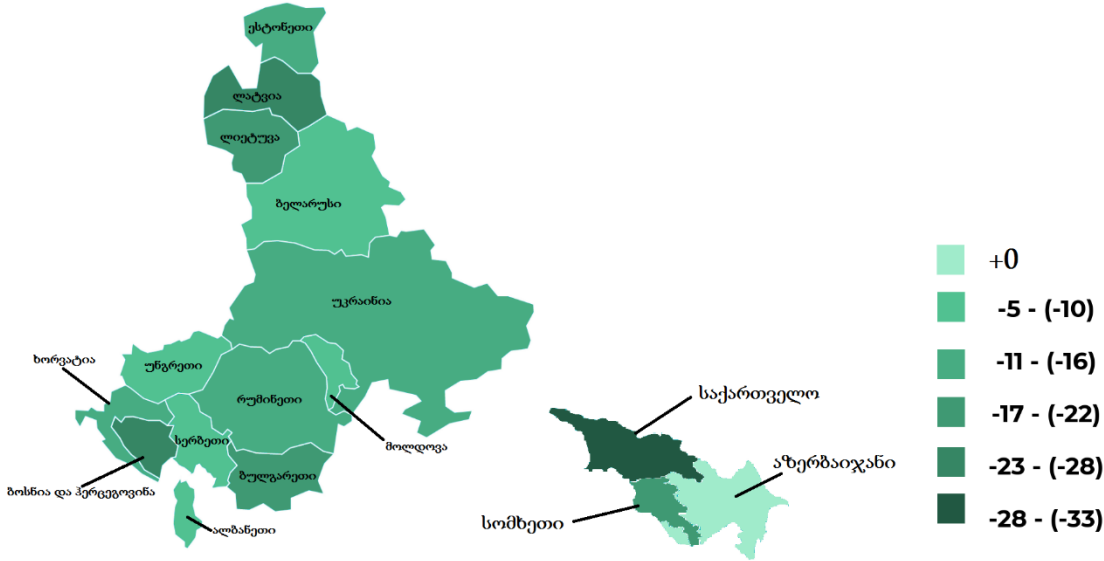
მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილება 1989-2014 წლებში
 პოსტსაბჭოთა სივრცისა და აღმოსავლეთ ევროპის რიგ სახელმწიფოებში

*აზერბაიჯანთან დაკავშირებით ინფორმაცია იხილეთ ტექსტში ნახ.1

წყარო : UNITED NATIONS DESA/POPULATION DIVISION

მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილება 1989-2014 წლებში
 პოსტსაბჭოთა სივრცისა და აღმოსავლეთ ევროპის რიგ სახელმწიფოებში (%)

ნახ.2

წყარო : UNITED NATIONS DESA/POPULATION DIVISION

საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილება რეგიონების მიხედვით 1989-2014 წლებში

თუ საქართველოს მოსახლეობას განვიხილავთ რეგიონების დონეზე, კარგად ჩანს, რომ მოსახლეობის რაოდენობა აბსოლუტურად ყველა რეგიონში შემცირდა 1989 წლიდან 2014 წლამდე (იხილეთ ცხრილი 1, უფრო დეტალური ინფორმაცია დანართ 1-ში). ყველაზე მეტად მოსახლეობის რაოდენობა შემცირდა რაჭა ლეჩხუმი-ქვემო სვანეთის რეგიონში, ყველაზე ნაკლებად კი - თბილისში. აფხაზეთის არ-ის 2014 წლის მონაცემი არ მოგვეპოვება, ამიტომ შეუძლებელია გავიგოთ ამ რეგიონში მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილება 1989 წლის შემდეგ. რაჭა ლეჩხუმი-ქვემო სვანეთში, სადაც მოსახლეობა შემცირდა 45%-ით, ფაქტიურად საქმე გვაქვს რეგიონის დეპოპულაციასთან. ეს ტენდენცია ახალი არ არის, დაახლოებით იგივე ხდებოდა საქართველოს ამ ნაწილში ათწლეულების მანძილზე, თუმცა მოსახლეობის კლება ასეთი ინტენსიური არ ყოფილა. მსგავსი სიტუაციაა მცხეთა-მთიანეთშიც, სადაც მოსახლეობა 39%-ით შემცირდა. აბსოლუტურ მაჩვენებლებში ყველაზე მეტი მოსახლეობა დაკარგა იმერეთმა - 232986 კაცი, მას მოსდევს ქვემო ქართლი - 184505, მხოლოდ მესამე ადგილზეა თბილისი 138219 ადამიანით. კახეთმა 122462 მოსახლე დაკარგა. 14 ქალაქსა და მუნიციპალიტეტში მოსახლეობის კლებამ 40 და მეტი პროცენტი შეადგინა, მ.შ. წალკაში, რომელიც თითქმის მთლიანად დაიცალა იქ მცხოვრები არაქართველი მოსახლეობისაგან, კლებამ შეადგინა 67%, ლენტეხში - 61%.

საქართველოს მთელი რიგი რეგიონების მუნიციპალიტეტებში მოსახლეობის შემცირებას ადგილი ჰქონდა ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ კრიზისამდე. მაგალითად, 1979 და 1989 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერებს შორის საქართველოს მოსახლეობა მთლიანად გაიზარდა 8.55%-ით, ხოლო ამ ზრდის თითქმის 3/4 (74.72%) იყო უზრუნველყოფილი სამი ადმინისტრაციული ერთეულით - დედაქალაქი თბილისით (მოსახლეობის მთლიანი ზრდის 45.30%), ქვემო ქართლით (20.52%) და აჭარის ავტონომიით (8.9%). ამ ფონზე რაჭა-ლეჩხუმის და ქვემო სვანეთის მოსახლეობა შემცირდა 17.27%-ით, მ.შ. ონის მუნიციპალიტეტის -

20.49%-თ¹. გურიის მოსახლეობა მთლიანად გაიზარდა, მაგრამ შემცირდა ჩოხატაურის მოსახლეობა. იგივე სიტუაციაა იმერეთში - მოსახლეობა გაიზარდა, მაგრამ თითქმის მთლიანად ქუთაისის ხარჯზე, ხოლო დარჩენილი 11-დან ის 8 მუნიციპალიტეტში შემცირდა. სამეგრელო-ზემო სვანეთში მოსახლეობის კლება აღინიშნებოდა 5 მუნიციპალიტეტში 9-დან, მ.შ. მესტიაში 15.28%-თ. მცხეთა-მთიანეთში მოსახლეობის კლებას ადგილი ჰქონდა 2 მუნიციპალიტეტში ოთხიდან. კახეთში მოსახლეობა დააკლდა ერთ მუნიციპალიტეტს რვიდან. სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში მოსახლეობა დააკლდა 4 მუნიციპალიტეტს ხუთიდან (ცხინვალის გარდა). ქვემო ქართლში მოსახლეობა შემცირდა დმანისში, თუმცა მთლიანად მხარეში მკვეთრად გაიზარდა, განსაკუთრებით რუსთავსა და მარნეულში.

ცხრილი 1.

საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილება რეგიონების მიხედვით 1989-2014 წწ

რეგიონები	მოსახლეობის რაოდენობა (კაცი) 1989წ.	მოსახლეობის რაოდენობა (კაცი) 2014წ.	მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილება (%)
თბილისი	1 246 936	1 108 717	-11
აფხაზეთის არ	525 061	-	-
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	424 746	330 761	-22
გურია	158 053	113 350	-29
აჭარის არ	392 432	333 953	-25
რაჭა ლეჩხუმი-ქვემო სვანეთი	59 757	32 089	-45
იმერეთი	766 892	533 906	-31
სამცხე-ჯავახეთი	235 512	160 504	-33
შიდა ქართლი	321 598	263 382	-18
მცხეთა-მთიანეთი	133 864	94 573	-39
ქვემო ქართლი	608 491	423 986	-31
კახეთი	441 045	318 583	-28

¹ მხარეები და მუნიციპალიტეტები მოცემულია ქვეყნის თანამედროვე ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის შესაბამისად.

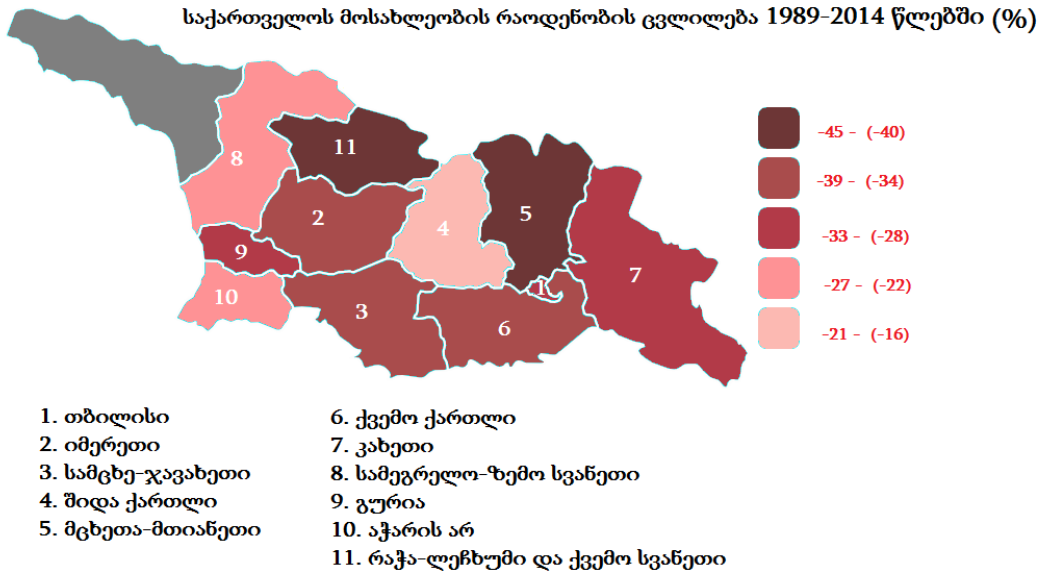

საქართველო	5 443 359	3 713 804	-32
------------	-----------	-----------	-----

ნახ.3

*1989 წელი მიჩნეულია 100%-ად.

წყარო: 1989 წლის მოსახლეობის სრულიად საკავშირო აღწერის შედეგები; მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის ძირითადი შედეგები.

ნახ.4

წყარო: 1989 წლის მოსახლეობის სრულიად საკავშირო აღწერის შედეგები; მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის ძირითადი შედეგები.

ცხრილი 2. საქართველოს მოსახლეობის განაწილება რეგიონების მიხედვით 1989-2014 წწ

რეგიონები	მოსახლეობის რაოდენობა 1989 წელი	მოსახლეობის წილი 1989 წ. (%)	მოსახლეობის რაოდენობა 2014 წელი	მოსახლეობის წილი 2014წ. (%)
თბილისი	1 246 936	22.90	1 108 717	29.85
აფხაზეთის არ	525 061	9.64	-	-
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	424 746	7.80	330 761	8.90
გურია	158 053	2.90	113 350	3.05
აჭარის არ	392 432	7.20	333 953	8.99
რაჭა-ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი	59 757	1.09	32 089	0.86

იმერეთი	766 892	14.08	533 906	14.37
სამცხე-ჯავახეთი	235 512	4.32	160 504	4.32
შიდა ქართლი	321 598	5.90	263 382	7.09
მცხეთა-მთიანეთი	133 864	2.45	94 573	2.54
ქვემო ქართლი	608 491	11.17	423 986	11.41
კახეთი	441 045	8.10	318 583	8.57
საქართველო სულ	5 443 359	100.0		100

ნახ.5

წყარო: 1989 წლის მოსახლეობის სრულიად საკავშირო აღწერის შედეგები; მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის ძირითადი შედეგები.

ისტორიულად საქართველოს მოსახლეობა ქვეყნის აღმოსავლეთ და დასავლეთ ნაწილებს შორის საკმაოდ არათანაბრად იყო განაწილებული, ძირითადად დედაქალაქის, თბილისის ხარჯზე. 1989-2014 წლებში მოხდა მოსახლეობის განსახლების სურათის ხილული ცვლილება. დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობის წილი ქვეყნის მთლიან მოსახლეობაში შემცირდა 35.%-დან 27.1%-მდე, ხოლო აბსოლუტურ მაჩვენებლებში მოსახლეობა აქ 48%-თ შემცირდა ამავე პერიოდში, ძირითადად, აფხაზეთის დაკარგვის გამო.

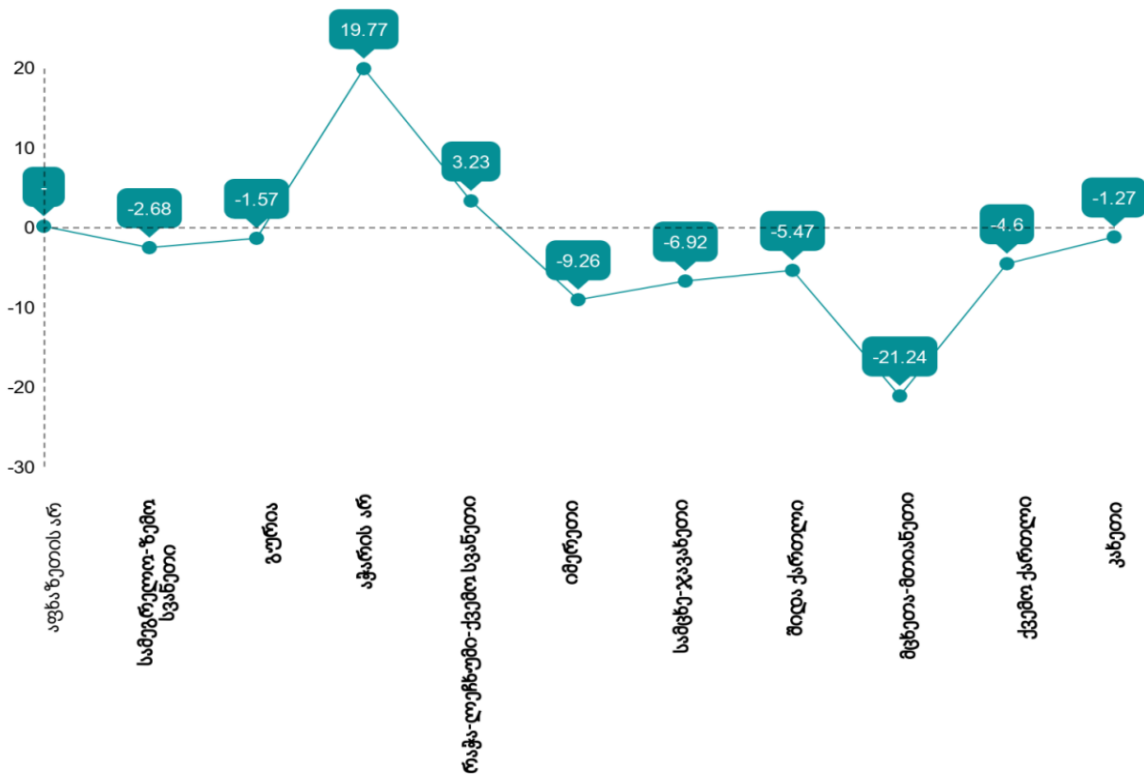
ამავე დროს მნიშვნელოვნად გაიზარდა დედაქალაქის წილი ქვეყნის მთლიან მოსახლეობაში, თითქმის 30%-მდე. შესამჩნევად გაიზარდა აგრეთვე სამეგრელოს, აჭარისა და შიდა ქართლის მოსახლეობის წილი. ცალკეული მუნიციპალიტეტებისა და საქალაქო დასახლებებიდან, გაიზარდა, მაგალითად, რუსთავის წილი 2.2%-დან 3.5%-მდე, თუმცა მთლიანობაში ყველა ამ ადმინისტრაციული ერთეულის მოსახლეობის რაოდენობა იმდენად მცირეა რეგიონებთან და განსაკუთრებით დედაქალაქთან შედარებით, რომ განსახლების მთლიან სურათზე ისინი ხილულ გავლენას ვერ ახდენენ. გამონაკლისს ამ შემთხვევაში წარმოადგენს მხოლოდ ქ. ბათუმი, სადაც განსახილველ პერიოდში მოსახლეობა თითქმის 12%-თ გაიზარდა, მისი წილი ქვეყნის მოსახლეობაში კი 2.5%-დან 4.1%-მდე. მაგრამ ბათუმს პირველად 2009 წელს შეუერთეს ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტის ნაწილი, შემდეგ მეორედ, 2011 წელს ისევ ხელვაჩაურის და დამატებით ქობულეთის მუნიციპალიტეტების ნაწილები. შესაბამისად, ძნელია იმის დადგენა, რის ხარჯზე მოხდა ძირითადად მოსახლეობის ასეთი მკვეთრი ზრდა. თუმცა, თუ განვიხილავთ აჭარის სანაპირო ზოლის სამივე ადმინისტრაციული ერთეულების მოსახლეობას (ქ. ბათუმი, ხელვაჩაურის და ქობულეთის მუნიციპალიტეტები), მათი ჯამური მოსახლეობა 1989-2014 წლებში 10%-თ შემცირდა (308278 მოსახლიდან 278822-მდე). ე.ი. საკუთრივ ბათუმის მოსახლეობის პოზიტიური დინამიკა უმეტესწილად, როგორც ჩანს, ადმინისტრაციული საზღვრების ცვლილებით იყო გამოწვეული.

საქართველოს ქალაქების მოსახლეობის რაოდენობის და ურბანიზაციის დონეების ცვლილება 1989-2014 წლებში

რეგიონული თვალსაზრისით, საქართველოში საქალაქო მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილება არაერთგვაროვნად მოხდა. 1989 და 2014 წლების მოსახლეობის რაოდენობა აბსოლუტურად ყველა რეგიონში შემცირდა, 2014 წლის აფხაზეთის არ-ის მონაცემი არ მოგვეპოვება. მიუხედავად ყველა რეგიონში მოსახლეობის რაოდენობის შემცირებისა, საქართველოს საქალაქო მოსახლეობის წილმა რეგიონების მიხედვით 1989 და 2014 წლების პერიოდში აჭარის არ-სა და რაჭა-ლეჩხუმი ქვემო სვანეთის რეგიონებში მოიმატა. დანარჩენ რეგიონებში საქალაქო მოსახლეობის შემცირება გამოიხატება.

2014 წლის აღწერის შესაბამისად, საქართველო მთლიანობაში მოითვლიდა 93 საქალაქო დასახლებას, მ.შ. 54 საკუთრივ ქალაქს და 39 დაბას საერთო მოსახლეობით 2122623 ადამიანი. ქალაქებზე მოდიოდა ამ მოსახლეობის 95.9%. საქალაქო მოსახლეობა განსახილველ პერიოდში შემცირდა 30.1%-ით, რაც ნაკლებია ვიდრე სასოფლო მოსახლეობის კლება, რომელმაც შესაბამისად 33.9% შეადგინა.

1989-2014 წლის პერიოდში საქალაქო მოსახლეობის წილებს შორის ცვლილება (%) , საქართველოს რეგიონების მიხედვით

წყარო: 1989 წლის მოსახლეობის სრულიად საკავშირო აღწერის შედეგები; მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის ძირითადი შედეგები

მნიშვნელოვანია საქართველოს ცალკეული ქალაქების მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილება 1989 წლიდან 2014 წლამდე. საქალაქო დასახლებების მოსახლეობის რაოდენობა ორი ქალაქის გარდა, ყველგან შემცირდა. მოსახლეობამ მოიმატა ორ ქალაქში: ბათუმში - 11.88%-ით და

წნორში - 65.41%-ი. წნორში მოსახლეობის ასეთი ზრდა განპირობებული იყო მისთვის ორი სოფლის მიერთებით. შესაბამისად, შეიძლება ჩაითვალოს, რომ მოსახლეობის რეალურ ზრდას, ისიც საკმაოდ პირობითად, ადგილი ჰქონდა მხოლოდ ბათუმში.

მოსახლეობის რაოდენობის შემცირების დიაპაზონი საქართველოს ცალკეულ ქალაქებსა და დაბებში 1.58%-დან 84.90%-მდე მერყეობს. 50 და მეტი პროცენტით მოსახლეობა შემცირდა 10 ქალაქში. ყველაზე მეტად ეს დაეტყო ქვემო ქართლის მხარეს, სადაც ასეთ შემცირებას ადგილი ჰქონდა 4 ქალაქში შვიდიდან, მ.შ. წალკაში 71.2%-ით, დმანისში 69.2%-ით, თეთრიწყაროში 64.3%-ით. მოსახლეობის ასეთივე დიდი ვარდნაა წალენჯიხაში - 67.7% (სამეგრელო-ზემო სვანეთი), საგრძნობლად დაზარალებულნი აგრეთვე ოზურგეთი (გურია) - 56.3% და იმერეთის ისეთი მონო ქალაქები, როგორცაა ჭიათურა - 56% და ტყიბული - 55.3%. მხოლოდ 5 ქალაქში, მ.შ. თბილისში, დაფიქსირდა კლება 10-20%-ის დიაპაზონში და მხოლოდ ერთ პატარა ქალაქში, სიღნაღში, მოსახლეობის რაოდენობა თითქმის არ შეცვლილა (-1.58%). მოსახლეობის კლების აბსოლუტური მაქსიმუმი დაფიქსირდა დაბა ჯვარში (სამეგრელო ზემო სვანეთი) - 84.9%.

1989 და 2014 წლების მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილების გამოსაკვეთად მოვიშველიეთ გაეროს მიერ დადგენილი საქალაქო დასახლებების კლასიფიკაცია მოსახლეობის რაოდენობის მიხედვით (United Nations Statistics Division). ქალაქების სიდიდე მოსახლეობის რაოდენობის მიხედვით იყოფა შემდეგნაირად:

0-200 მცხოვრები, 200-499 მცხოვრები, 500-999 მცხოვრები, 1 000-1 999 მცხოვრები, 2 000-4 999 მცხოვრები, 5 000-9 999 მცხოვრები, 10 000-19 999 მცხოვრები, 20 000-49 999 მცხოვრები, 50 000-99 999 მცხოვრები, 100 000-499 000 მცხოვრები, 500 000 და მეტი მცხოვრები.

საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობა 1989 წელს საქალაქო დასახლებების სიდიდის მიხედვით იყოფა შემდეგნაირად: მილიონიანი ქალაქი იყო მხოლოდ თბილისი, 100 000-499 000 მოსახლე ცხოვრობდა მხოლოდ სამ ქალაქში: ბათუმში, ქუთაისსა და რუსთავში. ასეა ზუსტად 2014 წელსაც. საქართველოს დედაქალაქი 2014 წელს თავისი ზომით მნიშვნელოვნად - 7-ჯერ აღემატებოდა სიდიდით მეორე ქალაქს ბათუმს, და შესაბამისად უფრო მეტად ქუთაისსა და რუსთავს. ასეთი მდგომარეობა მსოფლიოში უნიკალური არ არის და ფიქსირდება ბევრ საკმაოდ ცენტრალიზებულ ქვეყანაში, მაგალითად, იგივე საფრანგეთსა და გაერთიანებულ სამეფოში. ამავე დროს ეს განსხვავება პირველსა და მეორე ქალაქს შორის მკვეთრად გაიზარდა. 1989 წელს თბილისი ქუთაისს, რომელიც ამ დროს ქვეყნის სიდიდით მეორე ქალაქი იყო, 5.3-ჯერ აღემატებოდა.

1989 წელს 50 000-99 999 მცხოვრები იყო სამ ქალაქში: ზუგდიდში, ფოთსა და გორში, 2014 წელს კი საქართველოს არცერთ ქალაქში არ ცხოვრობდა 50 000-99 999 მცხოვრები. 20 000-49 999 მცხოვრები 1989 წელს იყო 15 ქალაქში, 2014 წელს - 9 ქალაქში, 10 000-19 999 მცხოვრები 1989 წელს იყო 13 ქალაქში, ხოლო 2014 წელს - 11 ქალაქში, 5 000-9 999 მცხოვრები 1989 წელს იყო 16 საქალაქო დასახლებაში, 2014 წელს - 20-ში, 2 000-4 999 მცხოვრები 1989 წელს იყო 3 დასახლებაში, 2014 წელს - 14-ში, 1 000-1 999 მცხოვრები 1989 წელს არცერთ საქალაქო დასახლებაში არ ფიქსირდება, ხოლო 2014 წელს - 1 ქალაქია ასეთი - ცაგერი, 500-999 მცხოვრები 1989 წელს არცერთ საქალაქო დასახლებაში არ ფიქსირდება, ხოლო 2014 წელს ასეთია დაბა ჯვარი.

საქალაქო დასახლებებს შორის მოსახლეობის ასეთმა გადანაწილებამ გამოიწვია ის, რომ დედაქალაქის წილი საქალაქო მოსახლეობაში გაიზარდა 41.6%-დან 1989 წელს, 50%-მდე 2014 წელს. აგრეთვე გაიზარდა სიდიდით მომდევნო სამი ქალაქის (ბათუმის, ქუთაისის, რუსთავის) ხვედრითი წილი მთლიან საქალაქო მოსახლეობაში 17.5%-დან 20%-მდე. თუმცა ეს ძირითადად მოხდა ბათუმის მოსახლეობის ზრდის ხარჯზე. ხოლო მთლიანობაში, ყველაზე მნიშვნელოვანი ცვლილება ქვეყნის საქალაქო დასახლებების სისტემაში ამ პერიოდში გამოწვეული იყო ქუთაისის მიერ ქვეყნის მეორე ქალაქის სტატუსის დათმობით ბათუმისთვის. ყურადსაღებია ისიც, რომ აღმოსავლეთ საქართველოში თბილისი, თავისი სტატუსის გამო, პრაქტიკულად ყველა სხვა საქალაქო დასახლებას თრგუნავს, ხოლო რუსთავი, სიდიდით მეორე ქალაქი ქვეყნის ამ ნაწილში, დედაქალაქის საქალაქო აგლომერაციის ნაწილი და ფაქტიურად მისი გარეუბანია. შესაბამისად მთლიანად დასავლეთ საქართველოში 2014 ცხოვრობდა ქვეყნის საქალაქო მოსახლეობის მხოლოდ 16.4% (347925 ადამიანი). მაგრამ ამ მოსახლეობის 86.4% მოდიოდა ორ ქალაქზე - ბათუმსა და ქუთაისზე.

ცხრილი 3. ურბანიზაციის დონე საქართველოს რეგიონების მიხედვით 1989-2014 წწ

რეგიონები	საქალაქო მოსახლეობის წილი (%) 1989წ.	საქალაქო მოსახლეობის წილი (%) 2014წ.	საქალაქო მოსახლეობის წილებს შორის ცვლილება (%)
თბილისი ²	99.99	97.25	-2.75
აფხაზეთის არ	47.14	-	-
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	40.19	39.11	-2.68
გურია	28.59	28.14	-1.57
აჭარის არ	46.19	55.32	19.77
რაჭა ლეჩხუმი-ქვემო სვანეთი	21.04	21.72	3.23
იმერეთი	53.35	48.41	-9.26
სამცხე-ჯავახეთი	36.58	34.05	-6.92
შიდა ქართლი	42.25	39.94	-5.47
მცხეთა-მთიანეთი	28.53	22.47	-21.24
ქვემო ქართლი	44.53	42.48	-4.6
კახეთი	22.74	22.45	-1.27

² თბილისში ურბანიზაციის დონე ფორმალურად იმიტომ შემცირდა, რომ განსახილველ პერიოდში მას შეუერთეს 22 სოფელი. დამატებით, საკუთრივ დედაქალაქის გარდა, თბილისის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულში 4 დაბაც შედის.

საქართველო	55.38	57.15	3.19
------------	-------	-------	------

*1989 წელი მიჩნეულია 100%-ად

წყარო: 1989 წლის მოსახლეობის სრულიად საკავშირო აღწერის შედეგები; მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის ძირითადი შედეგები.

საქართველო არასოდეს გამოირჩეოდა ურბანიზაციის მაღალი დონით. 1989 წელს აქ საქალაქო დასახლებებში მოსახლეობის მხოლოდ 55.38% ცხოვრობდა და ურბანიზაციის ეს დონე განპირობებული იყო ძირითადად თბილისის არსებობით. ქვეყნის რეგიონებს შორის მხოლოდ იმერეთის ურბანიზაციის დონე აღემატებოდა 50%-ს (იხილეთ ცხრილი 3). ძალზე დაბალი იყო ის რაჭა ლეჩხუმ-ქვემო სვანეთში, კახეთში, მცხეთა-მთიანეთში, გურიაში. 2014 წლისთვის მდგომარეობა, ფაქტობრივად, არ შეცვლილა, გარდა იმისა, რომ იმერეთი, როგორც ყველაზე მაღალურბანიზებული რეგიონი აჭარამ ჩაანაცვლა. გასაგებია, რომ მთლიანად ურბანიზაციის დონე ქვეყანაში გაიზარდა 57.15%-მდე, იმის ხარჯზე, რომ სოფლის მოსახლეობა უფრო მეტად შემცირდა, ვიდრე ქალაქის.

აღსანიშნავია ქალაქის მოსახლეობის და ურბანიზაციის დონის ცვლილება 1989-2014 წლებში კონკრეტული მუნიციპალიტეტების მაგალითზე. აქ სიტუაცია ისეთი ერთგვაროვანი არ არის, როგორც რეგიონების დონეზე. უპირველეს ყოვლისა, ძნელია საუბარი ურბანიზაციაზე ისეთ მუნიციპალიტეტებში, სადაც საქალაქო მოსახლეობა მხოლოდ უკიდურესად მცირე დაბებით არის წარმოდგენილი, რომლებიც სოფლებისგან ძირითადად მუნიციპალიტეტების ადმინისტრაციის განთავსებით განსხვავდებიან. ასეთია, მაგალითად, აჭარაში შუახევის (ცენტრი დაბა შუახევი 797 მოსახლით 2014 წელს), ხულოს (ცენტრი დაბა ხულო 1007 მოსახლით) ან ქედის მუნიციპალიტეტი (ცენტრი დაბა ქედა 1510 მოსახლით). ასეთი საქართველოში სულ 11 იყო, მათგან მხოლოდ 3 აღმოსავლეთ საქართველოში³.

რაც შეეხება იმ მუნიციპალიტეტებს, რომელთა ცენტრი ქალაქით იყო წარმოდგენილი, აქ რაიმე ტენდენციის გამოვლენა ძნელია. ურბანიზაციის დონეები, როგორც 1989, ასევე 2014 წლებში ძირითადად ძალიან დაბალია. თუმცა არის რამდენიმე შესამჩნევი გამონაკლისი, როდესაც ის 50%-ს აღემატება. ასეთია, მაგალითად, ზუგდიდი (სამეგრელო-ზემო სვანეთის რეგიონი), სადაც ურბანიზაციის დონე განსახილველ პერიოდში 39.8%-დან 68.7%-მდე გაიზარდა, როგორც ჩანს ძირითადად აფხაზეთიდან ლტოლვილი მოსახლეობის ხარჯზე. მაღალია საქალაქო მოსახლეობის წილი ხაშურის მუნიციპალიტეტში (შიდა ქართლი) – 63.9% 2014 წელს, ბორჯომში (სამცხე-ჯავახეთი) – 60.1%, სამტრედიისში (იმერეთი) – 55.6%, სენაკში (სამეგრელო-ზემო სვანეთი) 54.4%⁴.

მუნიციპალიტეტების უდიდეს უმეტესობაში საქალაქო მოსახლეობის წილი მთლიან მოსახლეობაში ძირითადად არა მარტო 25-ზე, 20%-ც კი ნაკლებია და კლებით გამოირჩევა. იქაც

³ როგორც ჩანს, იგივე შეიძლება ითქვას ბევრ სხვა მცირე დასახლებულ პუნქტზეც, რომლებიც ფორმალურად ქალაქის სტატუსს ატარებენ. საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დროს ქალაქებს კი არ ანიჭებდნენ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულის ცენტრის სტატუსს, არამედ პირიქით, ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის პროცესში ახალი ადმინისტრაციული რაიონების ცენტრებს ანიჭებდნენ ქალაქის სტატუსს განურჩევლად იმისა, შეეძლოთ თუ არა მათ ამ ფუნქციის აღსრულება.

⁴ შესაძლებელია ესეც ლტოლვილთა ხარჯზე.

კი, სადაც ამ მოსახლეობის წილი შედარებით მაღალია, ეს პროპორცია განპირობებულია როგორც ჩანს იმით, რომ განსახილველ მუნიციპალიტეტებში სოფლის მოსახლეობის გადინება დიდია, და დარჩენილი მცირერიცხოვანი მოსახლეობის საგრძნობი ნაწილი მის ცენტრში იყრის თავს. მაგალითად, ქ. ონში (რაჭა-ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი) 2014 წლის აღწერით სულ 2656 მოსახლე ირიცხებოდა, მაგრამ ეს მთელი მუნიციპალიტეტის 43.3% იყო. ამავე დროს დარჩენილი 63 დასახლებული პუნქტიდან ნაწილი საერთოდ მოსახლეობის გარეშე იყო დარჩენილი, უდიდეს უმეტესობაში არა მარტო ასზე, 50-ზე ნაკლები მოსახლე იყო. მხოლოდ 4 სოფელში ცხოვრობდა 200-ზე მეტი ადამიანი (მ.შ. ყველაზე დიდში, გლოლაში 279).

დასკვნა

საქართველოს მოსახლეობის ტერიტორიული გადაადგილების ცვლილების საკითხები კომპლექსურია და მოიცავს რამდენიმე საკვანძო ასპექტს. პირველ რიგში, სტატისტიკური მასალების შედარების საფუძველზე გამოიკვეთა საქართველოს მოსახლეობის შემცირების ანტირეკორდი 1989-2014 წლებში, მთელს აღმოსავლეთ ევროპასა და პოსტსაბჭოთა სივრცეში. ამ პროცესში მნიშვნელოვნად შეიცვალა მოსახლეობის ტერიტორიული კონცენტრაცია, რომელიც განსაკუთრებით გამოიხატა საქალაქო დასახლებებში. მოსახლეობის რაოდენობა შემცირდა საქართველოს ყველა რეგიონში, თუმცა ამავდროულად გაიზარდა საქალაქო მოსახლეობის წილი მთლიან მოსახლეობაში. მონაცემთა დამუშავების საფუძველზე შეგვიძლია რამდენიმე დასკვნა გამოვიტანოთ.

მოსახლეობის (მთლიანი და საქალაქო) დინამიკა ქვეყნის მასშტაბით ზუსტად ასახავს იმ ნეგატიური პროცესებს, რომელიც განვითარდა საქართველოში საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ.

ამ პროცესების შედეგად საქართველოს არც ერთ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულს არ განუცდია პოზიტიური ცვლილებები მოსახლეობის დინამიკისა და გადაადგილების თვალსაზრისით. ერთადერთი გამონაკლისი ამ შემთხვევაში შესაძლებელია ბათუმი იყოს, მაგრამ აქაც 2014 წლისათვის მოსახლეობის მატების რეალური მიზეზები დამატებით კვლევას მოითხოვს.

მოსახლეობის ნეგატიური დინამიკის თვალსაზრისით ფრიად საყურადღებოა ქუთაისის მიერ მოსახლეობის რაოდენობით მეორე ქალაქის სტატუსის დაკარგვა.

საქართველოს განვითარების თვალსაზრისით ყველაზე მნიშვნელოვანია როგორც მთლიანი, ისე საქალაქო მოსახლეობის ზეკონცენტრაცია დედაქალაქში, რაც ნეგატიურად უნდა აისახოს ქვეყნის სხვა რეგიონებსა და საქალაქო დასახლებებზე, რადგან ამ პროცესში ავტომატურად ხდება რესურსების, განსაკუთრებით კვალიფიცირებული კადრების გადინება მისი მიმართულებით. ამ ტენდენციის დაძლევა მოითხოვს ხელისუფლების მიზანდასახულ ჩარევას ალტერნატიული ზრდის ცენტრების განსავითარებლად. პოლიტიკა, რომელმაც დღეისთვის, როგორც ჩანს, იმუშავა ბათუმში (და მთლიანად აჭარის სანაპიროზე), არ მუშაობს ქუთაისში.

მნიშვნელოვანია აგრეთვე მთელი რიგი მუნიციპალიტეტებისა და საქალაქო დასახლებების დეპოპულაცია იქიდან არაქართველი მოსახლეობის მასობრივი ემიგრაციის ხარჯზე (ქვემო ქართლი).

მოსახლეობისგან იცლება საქართველოს პატარა და საშუალო ქალაქები, განსაკუთრებით ისინი, რომლებიც არ წარმოადგენდნენ არც ტურისტულ და არც სამრეწველო ზონებს. 1989-2014 წლებში მკვეთრად შეიცვალა ქალაქების კლასიფიკაციაც მოსახლეობის რაოდენობის მიხედვით. თუ მაგალითად 1989 წელს 50 000-99 999 მცხოვრები იყო სამ ქალაქში, 2014 წელს საქართველოს არცერთ ქალაქში არ ცხოვრობდა 50 000-99 999 მოსახლე. 20 000-49 999 მცხოვრები კატეგორია 2014 წლისათვის შემცირდა 6 ქალაქით. 10 000-19 999 მცხოვრები კატეგორია შემცირდა 2 ქალაქით, 5 000-9 999 კატეგორიაც შემცირდა 2 ქალაქით. 2 000-4 999 მცხოვრები კატეგორია თუ 1989 წელს იყო 3 ქალაქში, 2014 წელს 14 ქალაქი გვხვდება. 1 000-1 999 მცხოვრები 1989 წელს არცერთ ქალაქში ფიქსირდება, ხოლო 2014 წელს - 1 ქალაქია ასეთი. 500-999 მცხოვრები 1989 წელს არცერთ საქალაქო დასახლებულ პუნქტში ფიქსირდება, ხოლო 2014 წელს ასეთი ერთია. მდგომარეობა ამართლებს ნეოკლასიკურ ეკონომიკურ თეორიას, რომლის თანახმადაც, დაბალი შემოსავლების ზონებიდან მალისკენ ხდება მოსახლეობის ტერიტორიული გადაადგილება. პრობლემა იმაშია, რომ თბილისის გარდა, 2014 წლისათვის საქართველოში ასეთი თითქმის არ მოიპოვებოდა, გარდა იმ რეგიონებისა, სადაც მოხდა ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარება. ასეთია სიღნაღის მუნიციპალიტეტი, სადაც 2007 წელს ჩატარდა სარესტავრაციო სამუშაოები და ტურისტთა რაოდენობამ განსაკუთრებით მოიმატა. მაგრამ სიღნაღი ფრიად პატარაა იმისთვის, რომ ქვეყნის დონეზე მოსახლეობის განვითარებაზე რაიმე გავლენა მოახდინოს, თუმცა სახელმწიფოს მიერ რეგიონული განვითარების წარმატებული პოლიტიკის მაგალითად შეიძლება იყოს გამოყენებული (სიღნაღში და წნორში ერთად სულ 6300 ადამიანი ცხოვრობდა). ამას ემატება იგივე ბათუმი, რომელზეც ზემოთ იყო საუბარი. მოსახლეობის დადებითი რეგიონული განვითარების სხვა მაგალითი 2014 წლისთვის არ მოიპოვება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- 2015-2017 წლების საქართველოს რეგიონული განვითარების პროგრამა, მოსახლეობა და დემოგრაფია, არსებული მდგომარეობის მიმოხილვა - ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობა . თბილისი 2014 წ. გვ.8
- 2015-2017 წლების საქართველოს რეგიონული განვითარების პროგრამა, მოსახლეობა და დემოგრაფია, არსებული მდგომარეობის მიმოხილვა - ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობა . თბილისი 2014 წ. გვ. 9
- ჰაკერტი,რ - მოსახლეობის დინამიკა საქართველოში . შიდა და იძულებით გადაადგილებული პირები. 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგებზე დაფუძნებული მიმოხილვა, (2017) გვ.55
- მელაძე, გ. „საქართველო და გლობალური დემოგრაფიული პრობლემები“, თბილისი (2013წ), გვ.26
- Зубаревич, Н. Можно ли решить проблему моногородов „РЕГИОНЫ РОССИИ, НЕРАВЕНСТВО, КРИЗИС, МОДЕРНИЗАЦИЯ, Москва (2010) ст.93
- Popov V. Mortality and life expectancy in post-communist countries (2018), <https://doc-research.org/de/2018/06/mortality-life-expectancy-post-communist-countries/>

- Hein de Haas. Migration transitions a theoretical and empirical inquiry into the developmental drivers of international migration, International Migration Institute James Martin 21st Century School Oxford Department of International Development University of Oxford. Paper presented at XXVI I USSP International Population Conference Session 195: International labour migration: Trends, policies and legal issues Thursday, 2 October 2009, Marrakech, Morocco. p.4
- Hein de Haas. Migration transitions a theoretical and empirical inquiry into the developmental drivers of international migration, International Migration Institute James Martin 21st Century School Oxford Department of International Development University of Oxford. Paper presented at XXVI I USSP International Population Conference Session 195: International labour migration: Trends, policies and legal issues Thursday, 2 October 2009, Marrakech, Morocco. p.4
- UNITED NATIONS DESA/POPULATION DIVISION <https://population.un.org/wpp/DataQuery/>
- (<https://unstats.un.org/unsd/demographic/sconcerns/densurb/densurbmethods.htm>).
- 1989 წლის მოსახლეობის სრულიად საკავშირო აღწერის შედეგები
- მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის ძირითადი შედეგები, სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, 2016 წელი
- United Nations Statistics Division
<https://unstats.un.org/unsd/demographic/sconcerns/densurb/densurbmethods.htm>

დანართი

*2014 წელს აფხაზეთის არ-ის მონაცემები არ მოგვეპოვება.

ადმინისტრაციული ერთეული	1989 წელი	2014 წელი	მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილება 1989- 2014 წლებში (%)
საქართველო	5,443,359	3,713,804	-32
ქ. თბილისი	1,263,489	1,108,717	-22
აჭარის არ	392,707	333,953	-25
ქ. ბათუმი	136,609	152,839	11
ქედის მუნიციპალიტეტი	19,928	16,760	-26
ქობულეთის მუნიციპალიტეტი	88,107	74,794	-26
შუახევის მუნიციპალიტეტი	25,113	15,044	-41
ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი*	83,562	51,189	-39
ხულოს მუნიციპალიტეტი	39,388	23,327	-41
გურია	158,526	113,350	-29
ლანჩხუთის მუნიციპალიტეტი	41,891	31,486	-25
ქ. ოზურგეთი	90,040	48,078	-47
ჩოხატაურის მუნიციპალიტეტი	26,595	19,001	-29
იმერეთი	772,251	533,906	-31
ქ. ქუთაისი	234,870	147,635	-38
ბაღდათის მუნიციპალიტეტი	29,053	21,582	-26
ვანის მუნიციპალიტეტი	35,369	24,512	-31
ზესტაფონის მუნიციპალიტეტი	75,539	57,628	-24
თერჯოლის მუნიციპალიტეტი	44,019	35,563	-19
სამტრედიის მუნიციპალიტეტი	64,504	48,562	-25
საჩხერის მუნიციპალიტეტი	44,968	37,775	-16

ტყიბულის მუნიციპალიტეტი	36,686	20,839	-43
წყალტუბოს მუნიციპალიტეტი	75,061	56,883	-24
ჭიათურის მუნიციპალიტეტი	68,501	39,884	-42
ხარაგაულის მუნიციპალიტეტი	28,702	19,473	-32
ხონის მუნიციპალიტეტი	34 979	23,570	-33
კახეთი	442,296	318,583	-28
ახმეტის მუნიციპალიტეტი	42,254	31,461	-26
გურჯაანის მუნიციპალიტეტი	78,442	54,337	-31
დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტი	37,299	21,221	-43
ქ. თელავი*	77,988	38,721	-
ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტი	54,402	41,678	-24
საგარეჯოს მუნიციპალიტეტი	60,348	51,761	-12
სიღნაღის მუნიციპალიტეტი	49,326	29,948	-39
ყვარლის მუნიციპალიტეტი	42,237	29,827	-39
მცხეთა-მთიანეთი	134,132	94,573	-39
დუშეთის მუნიციპალიტეტი	37,390	25,659	-31
თიანეთის მუნიციპალიტეტი	15,128	9,468	-37
ქ. მცხეთა*	63,123	47,711	-
ყაზბეგის მუნიციპალიტეტი	6,411	3,795	-41
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	57,776	32,089	-45
ქ. ამბროლაური *	17,065	9,139	-
ლენტეხის მუნიციპალიტეტი	11,227	4,386	-61
ონის მუნიციპალიტეტი	12,318	6,130	-50
ცაგერის მუნიციპალიტეტი	17,166	10,387	-40
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	425,473	330,761	-22
ქ. ფოთი	50,922	41,465	-19

აბაშის მუნიციპალიტეტი	28,219	22,341	-21
ქ. ზუგდიდი *	125,444	62,511	-
მარტვილის მუნიციპალიტეტი	46,009	33,463	-28
მესტიის მუნიციპალიტეტი	14,776	9,316	-37
სენაკის მუნიციპალიტეტი	52,681	39,652	-25
ჩხოროწყუს მუნიციპალიტეტი	29,840	22,309	-25
წალენჯიხის მუნიციპალიტეტი	38,643	26,158	-28
ხოზის მუნიციპალიტეტი	38,939	30,548	-22
სამცხე-ჯავახეთი	238,750	160,504	-33
ადიგენის მუნიციპალიტეტი	21,284	16,462	-23
ასპინძის მუნიციპალიტეტი	13,262	10,372	-22
ახალქალაქის მუნიციპალიტეტი	69,256	45,070	-35
ქ. ახალციხე *	54,747	20,992	-
ბორჯომის მუნიციპალიტეტი	41,266	25,214	-39
ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტი	38,935	24,491	-38
ქვემო ქართლი	612,880	423,986	-31
ქ. რუსთავი	158,661	125,103	-21
ბოლნისის მუნიციპალიტეტი	81,920	53,590	-35
გარდაბნის მუნიციპალიტეტი	115,140	81,876	-29
თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტი	36,432	21,127	-43
მარნეულის მუნიციპალიტეტი	124,332	104,300	-16
წალკის მუნიციპალიტეტი	44,187	18,849	-67
შიდა ქართლი	322,423	263,382	-18
ქ. გორი	149,759	77,549	-
კასპის მუნიციპალიტეტი	55,416	43,771	-22
ქარელის მუნიციპალიტეტი	50,428	41,316	-18

ხაშურის მუნიციპალიტეტი	66,820	52,603	-21
------------------------	--------	--------	-----

ადმინისტრაციული ერთეული	1989 წელი	2014 წელი	ქალაქის მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილება 1989-2014 წლებში (%)
საქართველო	3,035,748	2,122,623	-31
ქ. თბილისი	1,263,368	1,078,297	-25
აჭარის არ	181,768	184,774	1
ქ. ბათუმი	-	152,839	11
ქედის მუნიციპალიტეტი	1,197	1,510	26
ქობულეთის მუნიციპალიტეტი	33,139	28,621	-24
შუახევის მუნიციპალიტეტი	886	797	-11
ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტი*	8,806	-	-
ხულოს მუნიციპალიტეტი	1,131	1,007	-11
გურია	45,500	31,904	-30
ლანჩხუთის მუნიციპალიტეტი	9,021	6,395	-30
ქ. ოზურგეთი	33,846	8,909	-74
ჩოხატაურის მუნიციპალიტეტი	2,633	1,815	-31
იმერეთი	416,571	258,510	-38
ქ. ქუთაისი	234,870	147,635	-38
ბაღდათის მუნიციპალიტეტი	5,465	3,707	-33
ვანის მუნიციპალიტეტი	6,576	3,744	-44
ზესტაფონის მუნიციპალიტეტი	27,841	20,814	-26
თერჯოლის მუნიციპალიტეტი	6,580	4,644	-29
სამტრედიის მუნიციპალიტეტი	37,429	27,020	-28

საჩხერის მუნიციპალიტეტი	7,842	6,140	-22
ტყიბულის მუნიციპალიტეტი	21,867	9,770	-57
წყალტუბოს მუნიციპალიტეტი	21,280	11,281	-47
ჭიათურის მუნიციპალიტეტი	29228	12,803	-56
ხარაგაულის მუნიციპალიტეტი	3,168	1,965	-38
ხონის მუნიციპალიტეტი	14,425	8,987	-38
კახეთი	102,062	71,526	-30
ახმეტის მუნიციპალიტეტი	8,970	7,105	-21
გურჯაანის მუნიციპალიტეტი	12,872	8,024	-38
დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტი	10,249	5,940	-42
ქ. თელავი*	28,325	-	-
ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტი	9,517	5,918	-38
საგარეჯოს მუნიციპალიტეტი	14,563	10,871	-25
სიღნაღის მუნიციპალიტეტი	6,401	6,300	-2
ყვარლის მუნიციპალიტეტი	11,165	7,739	-31
მცხეთა-მთიანეთი	38,871	21,259	-45
დუშეთის მუნიციპალიტეტი	14,488	9,143	-37
თიანეთის მუნიციპალიტეტი	4,753	2,850	-40
ქ. მცხეთა*	14,882	-	-
ყაზბეგის მუნიციპალიტეტი	1,957	1,326	-32
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	12,492	6,970	-44
ქ. ამბროლაური *	2,959	0	-
ლენტეხის მუნიციპალიტეტი	1,995	947	-53
ონის მუნიციპალიტეტი	5,481	2,656	-52
ცაგერის მუნიციპალიტეტი	2,057	1,320	-36
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	171,982	129,391	-25

ქ. ფოთი	-	41,465	-19
აბაშის მუნიციპალიტეტი	7,139	4,941	-31
ქ. ზუგდიდი *	50,022	-	-
მარტვილის მუნიციპალიტეტი	6,036	4,425	-27
მესტიის მუნიციპალიტეტი	2,785	1,973	-29
სენაკის მუნიციპალიტეტი	29,161	21,596	-26
ჩხოროწყუს მუნიციპალიტეტი	4,770	3,141	-34
წალენჯიხის მუნიციპალიტეტი	14,274	4,610	-68
ხოზის მუნიციპალიტეტი	6,873	4,242	-38
სამცხე-ჯავახეთი	88,980	54,663	-39
ადიგენის მუნიციპალიტეტი	3,870	1,720	-56
ასპინძის მუნიციპალიტეტი	3,711	2,793	-25
ახალქალაქის მუნიციპალიტეტი	15,572	8,295	-47
ქ. ახალციხე *	30,875	3,646	-
ბორჯომის მუნიციპალიტეტი	27,667	15,162	-46
ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტი	7,285	5,144	-30
ქვემო ქართლი	272,178	180,118	-34
ქ. რუსთავი	158,661	125,103	-21
ბოლნისის მუნიციპალიტეტი	24,878	13,817	-45
გარდაბნის მუნიციპალიტეტი	23,137	10,753	-54
თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტი	12,705	4,534	-65
მარნეულის მუნიციპალიტეტი	33,602	20,211	-40
წალკის მუნიციპალიტეტი	10,545	3,039	-71
შიდა ქართლი	138,217	105,211	-24
ქ. გორი	68,924	-	-
კასპის მუნიციპალიტეტი	17,305	13,423	-23

ქარელის მუნიციპალიტეტი	12,770	10,018	-22
ხაშურის მუნიციპალიტეტი	39,218	33,627	-16